

Erfgoed Brussel

35

Lente 2021

U

urban.brussels

**GEORGES HOUTSTONT
EN DE ORNAMENTENKOORTS
VAN DE BELLE ÉPOQUE**

BESLUIT

Vanaf 1862 tot aan zijn dood in 1912 leverde Georges Houtstont een belangrijke bijdrage aan de ornamentale afwerking van de architectuur in Brussel. Zijn impact als kunstenaar-ambachtsman op het beeld van de hoofdstad staat in groot contrast met het feit dat hij haast volledig in de vergetelheid is beland. Deze studie moet hem uit die anonimiteit halen en tegelijk een nieuw licht werpen op de architectuur van de Brusselse belle époque.

Georges Etienne Houtstont werd op 2 januari 1832 te Parijs geboren. Hij huwde met de Française Clémentine Laure Thiaucourt (°24 maart 1834) in de gemeente Clichy op 27 september 1866. Het echtpaar bleef kinderloos.

Over Houtstonts vroege professionele activiteiten in zijn geboortestad is weinig geweten. In de periode 1856-1861, tijdens het *Second Empire*, werkte hij als één van de vele ornamentisten op de werf van het *Nouveau Louvre*. In 1859 trok hij voor enkele maanden naar Brussel, waar hij onder leiding van Louis Melot meewerkte aan de afwerking van de Congreskolom. De aanwezigheid van niet-Belgische kunstenaars op de werf van dit bij uitstek nationale monument veroorzaakte commotie tot in het parlement. Een interventie van minister Charles Rogier was nodig om die kritiek te counteren.

Voor Houtstont was deze eerste kortstondige activiteit op Brusselse bodem alvast een schot in de roos. Hij werd er opgemerkt door de Belgische architecten Henri Beyaert en Wynand Janssens, die in 1860 samen het hotel van de gouverneur van de Nationale Bank ontwierpen. Op hun verzoek keerde Houtstont, die inmiddels weer in Parijs was beland, terug naar Brussel om het uitgebreide decoratieve programma van het bouwwerk te verzorgen. Hun belangrijkste argumenten om de Fransman op de werf binnen te loodsen waren zijn ervaring en het feit dat hij de ornamenten op de stelling wilde uitwerken. Hij ging er vanaf 1862 aan de slag, opnieuw in onderaanneming van Louis Melot. Voor Houtstont was het de start van een lange, intensieve en exclusieve samenwerking met Beyaert. Die profileerde zich vanaf de jaren 1860 als één van de meest toonaangevende architecten in België. Hij vond in Houtstont een vakbekwame

en loyale partner, die de uiterst verzorgde decoratieve sculptuur van zowel exterieur als interieur in zijn talrijke gebouwen kon verwezenlijken.

Hoewel hij er aanvankelijk slechts voor de duur van de werf van de Nationale Bank wilde blijven, vestigde Houtstont zich definitief in Brussel. In 1867 bouwde hij een groot atelier in de Veydtstraat in Sint-Gillis, naar een ontwerp van Henri Beyaert. Zijn atelier grensde aan de tuin van een huis aan de Charloisesteenweg waar hij vanaf 1868 woonde. Het goed uitgeruste atelier stelde Houtstont in staat om zijn bedrijf ten volle te ontplooiën.

De beeldhouwer-ornamentist bevond zich in het spanningsveld tussen opdrachtgevers, architecten, aannemers en alle andere actoren op de werf. Op basis van tekeningen, aangereikt door ontwerpers, vervaardigde hij driedimensionele ornamenten voor architectuur, interieurs of objecten. Dit kon een tussenstap zijn naar een toepassing in steen, hout of brons. Maar net zo goed kon een uitwerking volgen in stuc, staff of *carton pierre*. De staff-techniek maakte een seriële productie mogelijk. Houtstont paste al deze technieken met grote behendigheid toe en kwam zo tegemoet aan de toenemende vraag naar rijk versierde architectuur voor publieke gebouwen en burgerwoningen. Bij grote opdrachten met publiek belang was Houtstont ook de maquettist van dienst en maakte hij gipsen schaalmodellen van gebouwen of onderdelen ervan. Dit stelde opdrachtgevers en uitvoerders in staat zich een duidelijk beeld te vormen van hun project.

Naast Beyaert zouden ook andere toonaangevende architecten uit de tweede helft van de 19de eeuw met de Franse ornamentist samenwerken: Poelaert, Balat, Cluysenaar, Jamaer, Maquet, Janlet, Van Ysendyck, Acker, Saintenoy, De Keyser en nog vele anderen. In die samenwerkingen zaten vele gradaties. De ruimte die hem werd toegekend om een bijdrage te leveren in het concept van de ornamenten kon sterk variëren. Beyaert stond ervoor bekend alles tot het kleinste detail te willen bepalen, maar andere architecten lieten de ornamentist soms een ruimere marge tot inbreng. Vooral op het vlak van

de interieurdecoratie kon Houtstont een autonome creatieve activiteit ontwikkelen. Uit zijn nog bewaarde archief bleek hij in dat segment eigen ontwerpen te kunnen realiseren voor de gefortuneerde burgerij.

Vanaf 1870 was het bedrijf van Houtstont actief op de grootste werven in de hoofdstad. De omvang van zijn interventies (Justitiepaleis, koninklijk conservatorium, koninklijk paleis van Brussel, kasteel van Laken, Parlement, koninklijke musea voor Schone Kunsten etc.) en de simultaneïteit ervan zijn het bewijs van een efficiënte bedrijfsvoering en ze veronderstellen een uitzonderlijke logistieke omkadering. Door het ontbreken van een bedrijfsarchief blijft het evenwel gissen naar de precieze organisatie van het bedrijf, de invulling van de uiteenlopende opdrachten en het aantal medewerkers dat hij in dienst had.

De periode waarin Houtstont actief was, werd gekenmerkt door een doorgedreven modernisering in de architectuur waarbij nieuwe materialen en technieken ingeburgerd raakten. Houtstont had hier zijn aandeel in, wanneer hij met de *Compagnie des Bronzes* samenwerkte aan de innovatieve verlichting in het koninklijk paleis en de Nationale Bank in Brussel. De professionalisering in de bouwsector betekende dat gespecialiseerde aannemers handelden in duidelijk afgebakende segmenten en zich aan budgetten en timing moesten houden.

De bouwwoede in de hoofdstad schiep kansen voor vakmensen, ambachtslieden en kunstenaars, maar achter de schermen speelde zich een harde concurrentiestrijd af. Houtstont wist zich met zijn bedrijf in deze context te profileren. Hij slaagde er keer op keer in om prestigieuze en lucratieve opdrachten naar zich toe te trekken. Dit succes wekte evenwel ook weerstand op. Op enkele gekende figuren na, zoals Charle-Albert of de eveneens uit Frankrijk afkomstige Alban Chambon, blijft onze kennis over zijn concurrenten en hun profiel vooralsnog eerder beperkt. Hun sporen schuilen nog in administratieve archieven en bewaarde aanbestedingsdossiers. Het ziet het er echter naar uit dat zij meestal op eerder kleine schaal werkten.

Houtstont werd door zijn concurrenten zelden aangevallen op de kwaliteit van zijn werk. Veel vaker riepen ze nationalistische argumenten in en stelden ze de vraag waarom bij publieke opdrachten zoveel kansen werden geboden aan een Fransman. Toch kregen ze zelden gehoor. Houtstont kon immers rekenen op de onvoorwaardelijke steun van veel architecten die alles in het werk stelden om met hem te kunnen samenwerken. De ogen van de Belgische architecten en hun opdrachtgevers waren nog sterk op het voorbeeld van de architectuur in Frankrijk gericht. Houtstonts Franse nationaliteit – die hij overigens nooit heeft opgegeven – lag mogelijk mee aan de basis van zijn succes.

Houtstont was ook actief als lesgever in de modelleerklas van de *Ecole Normale de Dessin* van Sint-Joost-ten-Node en

Schaarbeek en dit al vanaf de oprichting ervan in 1864. Hij verbleef toen amper twee jaar in Brussel. De functie aan deze academie, die hij waarnam tot in 1902, was voor hem van grote betekenis. Het was een bevestiging van zijn uitmuntend vakmanschap én van het feit dat zijn netwerk in Brussel op heel korte tijd vruchten afwierp. Zijn kwaliteit als leermeester is bovendien af te leiden uit de reputatie van enkele van zijn leerlingen of medewerkers zoals Paul Hankar, Pieter Braecke, Félix Coosemans en Victor Rousseau. Naast het prestige bood deze functie als professor aan de academie ongetwijfeld nog andere voordelen. De studenten die hij er vormde kon hij eventueel rekruteren als werknemers. Deze wisselwerking tussen onderwijs en praktijk voorzag Houtstont van een constante instroom van jonge en goed opgeleide beeldhouwers-ornamentisten in zijn atelier en op zijn werven.

De reputatie van Houtstont laat zich niet uitsluitend meten aan de omvang van zijn oeuvre en de samenwerking met bekende architecten. Zijn deelname, als lid van de Belgische delegatie, aan de Wereldtentoonstellingen van Londen (1871), Wenen (1873) en Parijs (1878) getuigen van zijn groeiend succes en zijn sterke inbedding in het artistieke en professionele netwerk. Zijn bekroningen en eremedailles zijn daar slechts de memorabilia van.

Houtstonts oeuvre is te situeren in zowat alle representatieve stijlen uit de tweede helft van de 19de eeuw, zoals het neoclassicisme, het eclecticisme in al zijn varianten, de neo-Vlaamse renaissance, de neogotiek en de Beaux-Arts. Hoewel deze periode volledig overlapt met het hoogtepunt van de art nouveau in Brussel, kunnen we Houtstont hier vooralsnog niet mee in verband brengen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat hij vaak gevraagd werd voor openbare gebouwen, waar deze stijlstroming niet echt doorbrak. Daarnaast lijken zijn private klanten vooral afkomstig te zijn uit de conservatieve hoge burgerij of de adel, die de art nouveau veelal aan zich lieten voorbijgaan.

De activiteit van beeldhouwer-ornamentist Georges Houtstont op Belgische – en vooral Brusselse – bodem viel samen met een periode waarin de hoofdstad haar grootste bouwexplosie kende en zich het imago van metropool aanmat. In de geest van de *architecture parlante* droegen de openbare gebouwen via hun decoraties een boodschap uit. De burgerij kende haar *moment suprême* en gaf uitdrukking aan haar individualisme in rijk versierde gevels en interieurs waar een *horror vacui* overheerste. Het succes van Houtstont dreef op die tijdsgeest. Zijn werk is tot vandaag nog zeer aanwezig en zelfs beeldbepalend in de hoofdstad.

Hoofredactie

Stéphane Demeter

Redactiecomité

Okke Bogaerts, Stéphane Demeter, Paula Dumont, Griet Meyfroots, Valérie Orban en Cecilia Paredes

Redactiesecretariaat

Paula Dumont, Cecilia Paredes

Coördinatie dossier

Paula Dumont, Griet Meyfroots

Coördinatie iconografie

Paula Dumont, Griet Meyfroots

Auteurs/redactionele medewerking

Linda Van Santvoort

Nalezing

Koenraad Raeymaekers en de leden van het redactiecomité

Vertaling

Linguanet

Eindredactie Nederlands

Okke Bogaerts, Paula Dumont

Eindredactie Frans

Cecilia Paredes, Stéphane Demeter

Vormgeving en ontwerper van de maquette

Polygraph'

Druk

db Group.be

Verspreiding en abonnementenbeheer

Cindy De Brandt, Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

Bedankingen

Lode De Clercq, mevr. Deconinck, voorzitter van het Hof van Cassatie, Davy Depelchin, Xavier Duquenne (†), Jules Huysmans, Christophe Loir, Daniel Menchior, Griet Meyfroots, Laura Porcu, Frederik Tinck, Tom Verhofstadt, Bénédicte Verschaeren, Pierre-Yves Villette

Verantwoordelijke uitgever

Bety Waknine, Directeur-generaal, urban.brussels (Gewestelijke Overheidsdienst Brussel Stedenbouw en Erfgoed) Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

Contact

urban.brussels
Directie Kennis en Communicatie
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.urban.brussels
bpeb@urban.brussels

Herkomst van de foto's

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Cultureel Erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Erfgoed Brussel reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

032 - December 2019
De straat anders bekeken

033 - Lente 2020
Lucht, warmte, licht

034 - Lente 2021
Kleuren en texturen

Alle artikels kunnen
geraadpleegd worden op
www.erfgoed.brussels

Lijst met afkortingen

AKG – Archief Kasteel van Gaasbeek
AKP – Archief Koninklijk Paleis
ARA – Algemeen Rijksarchief (Brussel)
GASG- Gemeentearchief Sint-Gillis
CIDEP Centre d'information, de documentation et d'étude du patrimoine
CIVA – Centre international pour la ville, l'architecture et le paysage
KBR Koninklijke Bibliotheek
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium / Institut royal du Patrimoine artistique
KMKG – Museum Kunst & Geschiedenis
KMSKA - Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van Antwerpen
KMSKB – Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
NBB – Nationale Bank van België
SAB – Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

Wettelijk Depot

D/2021/6860/009

Cette revue paraît également en Français sous le titre « Bruxelles Patrimoines ».

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie. Dit nummer is volledig gewijd aan een monografie over de beeldhouwer-ornamentist Georges Houtstont. Deze 'nobele onbekende' werkte in de luwte samen met de grote namen uit de Belgische architectuur van zijn tijd aan een indrukwekkend aantal openbare gebouwen en monumenten en had zo een belangrijk aandeel in de transformatie van Brussel, op het einde van de 19de eeuw.

Bety Waknine,
Directeur-generaal

U

15 €

ISBN 978-2-87584-198-8